

Defined are levels of dependence of religious factor on the character of international systems within frames of its historical development type, structural characteristics and their system cross relations, specific features at the definite stage of international system evolution.

The activity of some religions as actors of world politics is considered. It also highlights the role of the religious systems which appears on the world scene in the form of transnational communications between states, separate groups, communities and political movements. These connections are established 'over' the state lines, creating an additional transnational system of interconnections.

The article explore how a religion factor is shaping US foreign religious policy and practice, specific aspects of contemporary US foreign policy, the new US religion bureaucracy in the Department of State.

Special attention is drawn to the politization of Islam and the rise of Islamic fundamentalism, to the role of radical Islamism.

As a result, some recommendations are provided in order to improve the efficiency of Ukraine's activity concerning the regulation of the inter-state conflict with Russia.

Key words: *desecularization, religious discourse, religious factor, international relations, world politics.*

УДК 321:35.072.22

І.В. Кушнарьов

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ»

Поняття політичної корупції визначено через призму методології неоінституціоналізму. Політична корупція охарактеризована як деструктивний політичний інститут. Акцентовано на підривному, партикулярному характері політичної корупції. Констатовано тіньовий, латентний характер корупційних практик у політиці. Аргументовано руйнівний вплив політичної корупції на стабільність будь-якої інституціональної системи. Доведено спрямованість політичної корупції на звуження публічного простору, ускладнення циркуляції еліт і створення монополізму на політичному ринку. Підкреслено рентозорієнтований опортуністичний тип поведінки політичних акторів у межах корупційних практик.

Ключові слова: *політична корупція, методологія політологічного дослідження, неоінституціоналізм, неформальні політичні інститути.*

Головна проблема, котра виникає при зверненні до терміна «політична корупція» – це багатогранність дослідницьких підходів, методик, і, як наслідок, нечіткість категоріального апарату. Якщо витрактувувати поняття «політична корупція» через призму його етимології, то англomовний термін «*political corruption*» утворений із грецького *πολιτική* (мистецтво управління державою) та латинського *corruptio* (псування). Якщо тлумачити це буквально, то політична корупція постає як підривна діяльність щодо держави як основного інституту політичної системи, гаранта її стабільності. Відповідно недержавні інституції ніби-то є поза можливою залученістю до корупційних дій. Але цей умовивід, що випливає з етимології поняття політична корупція, з позицій сучасної політичної науки видається неповним, адже суб'єкно-об'єктні характеристики корупційних дій у новітній політиці є значно ширшими.

Окрім цього, на тлумачення сутності політичної корупції впливає те, під кутом зору якої науки конструюється визначення. Це зумовлене тим, що політична корупція перебуває у площині дослідницького аналізу не лише політичної (В. Асфайло, Л. Березинський, І. Валюшко, В. Дерега, Г. Кохан, Є. Невмержицький, П. Радько та ін.), але і юридичної (Р.-В. Кісіль, М. Мельник та ін.), науки державного управління (Д. Клименко, А. Тіньков та ін.) тощо. Визначальним для тлумачення концепту «політична корупція» є її методологія, з позицій якої розглядається предмет дослідження, адже неінституціоналізм розглядає політичну корупцію як інститут, символічний інтеракціонізм сконцентровується на аналізі соціальних взаємодій корупційного характеру, аксіологічний підхід виходить зі значимих для суспільства антикорупційних цінностей і т. д.

Досліджень, які б комплексно розглядали відмінності у підходах до сутності політичної корупції, у вітчизняній політичній науці на сьогодні немає. Водночас у більшості наукових праць про політичну корупцію дослідники пропонують своє розуміння поняття. Відсутність нормативно-врегульованого визначення поняття «політична корупція» та численна кількість інтерпретацій ще більше актуалізує поставлене нами наукове завдання запропонувати авторську політологічну теоретико-методологічну концептуалізацію поняття «політична корупція».

Найперше, звернемося до уже представлених у науці визначень політичної корупції. Так, на думку А. Тінькова [13, с. 229–230], термін «політична корупція» охоплює чотири основні тлумачення: 1) незаконні дії у сфері політики; 2) державна практика, яка може бути легальною, але мати неетичний характер; 3) конфлікт інтересів у високопосадовців; 4) політичні дії, які не відповідають інтересам суспільства. Корупція, на думку дослідника, стає політичною, бо «саме політичні структури роблять можливими або часто навіть вимагають корупційних діянь» [13, с. 230]. До рис політичної корупції дослідник відносить: 1) клієнтизм; 2) порівняно вузьке суб'єктно-об'єктне коло; 3) не завжди виражене саме матеріалізоване втілення; 4) універсальність (охоплення усіх сфер суспільного життя) політичної корупції; 5) завуальований характер, який практично не є очевидним для пересічного громадянина та ін. риси. Тут найперше хотілося б зауважити щодо «порівняно вузького суб'єктно-об'єктного кола», яке, на нашу думку, охоплює невузьке коло індивідуальних і колективних (групових) акторів. Сюди, на нашу думку, відносяться не лише особи, наділені повноваженнями приймати політичні рішення або долучатися до прийняття таких рішень, а й недоброчесні виборці, члени політичних партій, великі бізнес-групи та ін.

Експерт із прозорості фінансування політичних партій А. Волошина під політичною корупцією розуміє «нелегітимне використання учасниками політичного процесу та носіями публічної влади їх можливостей і повноважень із метою отримання особистих і групових вигод» [11, с. 7]. Корінь політичної корупції дослідниця вбачає найперше у проблемі прозорості фінансів політичних партій [11, с. 6]. Цінність такого формулювання полягає розширенні дослідницею кола суб'єктів політики, не звужуючи його, як це характерно для окремих дослідників, до державних високопосадовців. До прикладу, В. Березинський визначає політичну корупцію, як «використання особою, яка займає державну посаду, довірених йому державно-владних повноважень і прав, службового становища і статусу в системі державної влади, статусу органу державної влади, який він представляє, з метою протиправного отримання особистої та (або) групової, у тому числі й на користь третіх осіб, політичної вигоди [2, с. 59]. У цьому визначенні виражено акцентується лише на таких суб'єктах політичної корупції як «особи, які займають державні посади».

Г. Кохан визначає політичну корупцію як «поведінку державних посадовців, яка відхиляється від повноважень і обов'язків, які передбачені займаною посадою, що

шкодить інтересам держави та суспільства задля досягнення особистої вигоди або переваг матеріального та/або нематеріального характеру для певної групи осіб, наприклад, політичної партії» [6, с. 491]. Зауважимо, що це визначення, з його акцентом на державних посадовцях і поведінці, також не охоплює, на нашу думку, інших можливих суб'єктів політичної корупції. Водночас визначення Г. Кохан узгоджене з тлумаченням, закріпленим документами 34-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (17.12.1979 р.) широкого визначення корупції: «корупція – це виконання посадовою особою яких-небудь дій або бездіяльність під час здійснення посадових обов'язків, – як результат вимагання чи одержання подарунків, обіцянок чи стимулів, та їх незаконного отримання кожного разу, коли має місце ця дія або бездіяльність» [9, с. 5–12]. На нашу думку, за чотири десятиліття після конструювання ООН цього визначення, воно потребує перегляду в частині розширення кола учасників корупції та можливих форм корупційних дій, які можна було б спроектувати, зокрема, й на політичну корупцію.

В. Деріга звертає увагу, що: 1) «до політичної корупції відносяться дії, що пов'язані з політичною сферою: виборчий процес, законотворчий, приватизаційний, бюджетний» [3, с. 73]; 2) особливістю політичної корупції є її «сприйняття як невід'ємної частини політичного менеджменту і політичних технологій», а за певних обставин політична корупція може «набувати рис легітимності» [3, с. 74]; 3) найбільш небезпечні форми корупційних злочинів існують у країнах, які знаходяться в перехідному періоді, «демократизація може послабити владу та легітимність політичних інституцій, створивши таким чином умови для більш масштабних форм корупції» [3, с. 73]. Можна припустити, що у цьому авторському розумінні політична корупція розуміється як технологія (радше – антитехнологія) політичного процесу, яка застосовується в широкому комплексі політичних процесів.

Д. Клименко пропонує авторське розуміння дефініції політичної корупції з позицій державно-управлінської науки та проектує авторську дефініцію саме на державне управління: «отримання або надання суб'єктом політичної системи матеріальної чи нематеріальної винагороди (або обіцянка надання такої винагороди), маніпулювання чинним законодавством, використання особою наданих їй державно-владних повноважень або інші не передбачені законодавством діяння з метою здійснення цілеспрямованого впливу на процеси формування та реалізації державної політики у власних корисливих цілях» [5]. Це визначення з огляду на його звужену об'єктно-предметну сферу не охоплює усього комплексу корупційних дій у політиці.

З позицій юридичної науки, а саме через призму категорії «правопорушення», тлумачить політичну корупцію М. Мельник: «сукупність різних за своїм змістом і ступенем суспільної небезпеки корупційних правопорушень, які вчиняються для досягнення політичних цілей або надання останнім пріоритету над іншими» [7]. Дослідник акцентує, що корупційними є «посадові зловживання суб'єктів, наділених політичною владою (політичних і державних діячів, публічних службовців вищого рівня), спрямовані на досягнення політичних цілей (утримання та зміцнення влади, розширення владних повноважень) та/або з метою збагачення» [8, с. 69]. Ми погоджуємося з акцентом на протиправному характері корупційних дій чи бездіяльності, але маємо застереження щодо суб'єктного кола таких правопорушників.

Ще одна із наукових варіацій визначення політичної корупції із позицій юридичної науки (зокрема філософії права) належить Р.-В. Кісіль. Політичну корупцію представлено як підсистему корупційних правопорушень, особливу форму корупційної деліквенції (правопорушення), яка є комплексом деструктивних трансформацій у сфері функціонування вищих органів державної влади, пов'язаних із реструктуризацією парадигми соціально-правових цінностей у державі [4].

Політичний аспект корупції український політолог Є. Невмержицький вбачає у корумпованих формах політичної боротьби кланів, партій, еліт і окремих осіб за владу [10, с. 17]. Це ж визначення підтримує і П. Радько [12, с. 256]. До проявів політичної корупції Є. Невмержицький відносить «незаконний лобізм, протекціонізм, торгівлю впливом, незаконне використання грошових і товарних потоків на виборчі компанії та інші політичні цілі під майбутні дивіденди: державні посади, фінансові пільги, одержання держзамовлень, квот, кредитів та інших привілеїв» [10, с. 17–18].

Як складову частину «процесу делегітимації влади» розглядає політичну корупцію В. Асфайло [1, с. 12]. Це впливає з оцінки політичної корупції як «цілком нелегітимного використання політиками та чиновниками (учасниками політичного процесу й публічного адміністрування) власних повноважень і можливостей із метою отримання незаконної вигоди» [1, с. 12].

Проведений аналіз авторських визначень політичної корупції вітчизняними та українськими дослідниками уможливив низку висновків.

Оскільки ми вважаємо саме неінституціоналізм найбільш відповідною сьогоденню методологією для вивчення політичної корупції, то вважаємо за доречне визначати політичну корупцію через призму політичних інститутів, зокрема неформальних. Політична корупція є прикладом деструктивних неформальних інститутів, які засновані на партикулярних нормах і правилах, відстоюють пріоритет окремих (локальних) інтересів і цінностей над загальними. Фактично, політична корупція постає як заперечення універсалізму (якщо опиратися на відому дихотомію Т. Парсонса «універсалізм – партикуляризм»).

Політичну корупцію можна характеризувати як:

- прояв тіньової, неформальної політики; тобто це латентна політика (прихована, непублічна, непрозора частина політичного процесу);
- підривний механізм, який посягає на стабільність будь-якої інституціональної системи;
- загрозу національній безпеці держави, яка зумовлює неформальну інституціоналізацію, подальшу деградацію державних інститутів;
- практику, спрямовану на звуження публічного простору, ускладнення циркуляції еліт і створення ситуації монополії на політичному ринку;
- стійкий тип рентозорієнтованої опортуністичної поведінки політичних акторів, спрямованої на реалізацію владних інтересів і набуття матеріальної користі від участі у політичному процесі;
- комплекс неформальних норм, які структурують, обумовлюють дії політичних акторів, і суперечать колективним ідеалам, цілям, у виражених у формальних інститутах;
- закритий від громадськості вид політичних практик у неформальному полі комунікації;
- неформальний інститут, який витісняє формальні, демократично легітимізовані інститути, частково захоплюючи їх або наповнюючи їх середовище; тобто це процес заміщення формальних інститутів, неформальною інституціоналізацією;
- систему соціальних правил, зазвичай неписаних, що створені та виконуються за межами офіційно дозволених каналів. Механізм політичної корупції опирається як на правові норми, які уможливають зловживання та містять правові прогалини, так і, більшою мірою, на неформальні правила.

З вищесказаного випливає авторське визначення політичної корупції. Політична корупція – це деструктивний різновид неформальних інститутів підривного партикулярного характеру, який зумовлює неправомірне використання суб'єктами політичного процесу з корисливих мотивів ресурсів влади в позасуспільних інтересах,

приватизацію публічних ресурсів за умов слабкості формальних і конструктивних неформальних інститутів.

Список використаної літератури

1. Асафайло В. В. Інституційний та комунікативний виміри протидії політичній корупції / В. В. Асафайло // S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe – 2017. – № 2. – С. 12–15 ; Asafailo V. V. Instytutsiyni ta komunikatyvnyi vymiry protydii politychnii koruptsii / V. V. Asfailyo // S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe – 2017. – № 2. – S. 12–15

2. Березинський Л. В. Ризик політичної корупції як чинник функціонування державної влади в умовах проблемної державності / Л. В. Березинський // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. – 2012. – Вип. 192, Т. 204. – С. 58–61 ; Berezynskiy L. V. Ryzyk politychnoi koruptsii yak chynnyk funktsionuvannia derzhavnoi vlady v umovakh problemnoi derzhavnosti / L.V. Berezynskiy // Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly]. – 2012. – Vyp. 192, T. 204. – S. 58–61

3. Дереха В. В. Політична корупція: визначення та особливості / В. В. Дереха // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. – 2009. – № 97, Т. 110. – С. 72–76 ; Dereha V. V. Politychna koruptsiia: vyznachennia ta osoblyvosti / V. V. Dereha // Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly]. Ser. : Politolohiia. – 2009. – № 97, T. 110. – S. 72–76

4. Кісіль Р.-В. В. Політична корупція як фактор стагнації вітчизняного публічного механізму / Р.-В. В. Кісіль // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2016. – № 1. – 356–363 ; Kisil R.-V. V. Politychna koruptsiia yak faktor stahnatsii vitchyznianoho publicлноho mekhanizmu / R.-V. V. Kisil // Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnykh sprav. – 2016. – № 1. – 356–363

5. Клименко Д. Політична корупція в державному управлінні: наукові дефініції / Д. Клименко // Демократичне врядування. – 2010. – № 5. - Режим доступу : http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik5/fail/+Klymenko.pdf ; Klymenko D. Politychna koruptsiia v derzhavnomu upravlinni: naukovi defynitsii / D. Klymenko // Demokratychne vriaduvannia. – 2010. – № 5. - Rezhym dostupu : http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik5/fail/+Klymenko.pdf

6. Кохан Г. Політична корупція / Г. Кохан // Політологія : навч. енцикл. словн.-довід. / за наук. ред. Н. М. Хоми. - 2-ге вид. – Львів : Новий Світ-2000, 2015. – С. 391–393 ; Kokhan H. Politychna koruptsiia / H. Kokhan // Politolohiia : navch. entsykl. slov.-dovid. / za nauk. red. N. M. Khomy. - 2-he vyd. – Lviv : Novyi Svit-2000, 2015. – S. 391–393

7. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : моногр. / М.І. Мельник. – Київ : Атіка, 2001. – 304 с. ; Melnyk M. I. Koruptsiia: sutnist, poniattia, zakhody protydii : monohr. / M. I. Melnyk. – Kyiv : Atika, 2001. – 304 s.

8. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії / М. Мельник // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 7. – С. 67–72 ; Melnyk M. Politychna koruptsiia: sutnist, chynnyky, zasoby protydii / M. Melnyk // Natsionalna bezpeka i oborona. – 2009. – № 7. – S. 67–72

9. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / упоряд. М. І. Камлик. – Київ : Школяр, 1999. – 478 с. ; Mizhnarodni pravovi akty ta zakonodavstvo okremykh krain pro koruptsiu / uporiad. M. I. Kamlyk. – Kyiv : Shkoliar, 1999. – 478 s.

10. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.09 / Євген Васильович Невмержицький; Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – Київ, 2009. – 35 с. ; Nevmerzhytskyi Ye. V. Koruptsiia yak sotsialno-politychnyi fenomen : avtoref. dys. ... d-ra polit. nauk : spets. 23.00.09

/ Yevhen Vasylovych Nevmerzhytskyi; In-t polit. i etnonats. doslidzhen im. I. F. Kurasa. – Kyiv, 2009. – 35 s.

11. Політична корупція: як розпізнати та подолати: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. К. С. Давиденка. – Київ : Ейдос, 2016. – 52 с. ; Politychna koruptsiia: yak rozpiznaty ta podolaty: navch.-metod. posib. / za zah. red. K. S. Davydenka. – Kyiv : Eidos, 2016. – 52 s.

12. Радько П. Політична корупція в Україні: традиції і сучасність / П. Радько // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2010. – Вип. 20. – С. 251–264 ; Radko P. Politychna koruptsiia v Ukraini: tradytsii i suchasnist / P. Radko // Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei. – 2010. – Vyp. 20. – S. 251–264.

13. Тіньков А. Політична корупція в системі державного управління: українські реалії / А. Тіньков // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2010. – № 1. – С. 227–234 ; Tinkov A. Politychna koruptsiia v systemi derzhavnoho upravlinnia: ukrainski realii / A. Tinkov // Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. – 2010. – № 1. – S. 227–234.

Стаття надійшла до редакції: 30.09.2017 р.

I. Kushnarov

CONCEPTUALIZATION OF «POLITICAL CORRUPTION»

Neo-institutionalism is identified as the most appropriate methodology for studying political corruption. Accordingly, political corruption is characterized by the author through the prism of political institutions, in particular - informal ones. The erroneousness of identification of informal institutions exclusively with destructive influence on the state, in consideration of the presence of different types of it (constructive, destructive) is emphasized. Political corruption is determined to be an example of destructive informal institutions. They are established on the particular norms and regulations, defending priority of separate (local) interests and values over general. An inference is drawn that political corruption stays as a denial of universalism (if basing on T. Parson's dichotomy "universalism- particularism").

It is substantiated that political corruption may be described as:

- the manifestation of shadow informal politics; that is latent politics (hidden, non-public, nontransparent part of the political process);*
- the seditious mechanism, that impinges on the stability of any institutional system;*
- the threat to the national security of the state, which stipulates informal institutionalization, further degradation of state institutions;*
- practice directed on narrowing public space, complicating elites' circulation and creation of monopoly situation on the political market;*
- stable type of rent-oriented opportunistic behavior of political actors, directed at the realization of own interests and acquiring of material benefits from participation in the political process;*
- the complex of informal norms, which present in a structured fashion and stipulate actions of political actors and contradict collective ideals, goals, expressed in formal institutions. This is informal institution which supersedes formal democratically legitimized institutions, partly seizing them or fulfilling their environment, thus that is a process of substitution of formal institutions with informal institutionalization;*
- type of political practices in the nonpublic field of communication closed from publicity;*
- the system of social rules, usually non-written, which are created and implemented outside officially allowed channels. Mechanism of political corruption basing on both legal norms, enabling abuse and having legal gaps, and bigger on informal rules.*

Author's vision of political corruption is presented. It is determined as a destructive type of informal institution of seditious particular character, which stipulates the unjustified use of power resources in extra-social interests, privatization of public resources under conditions of the weakness of formal and constructive informal institutions.

Key words: political corruption, methodology of political research, neo-institutionalism, informal political institutions.

УДК 328.122(477)

Є.Ю. Левенець

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ КОАЛІЦІЙ В УКРАЇНІ

Проаналізовано фактори, які впливають на формування парламентських коаліцій в Україні. Серед них – наявність неопатримоніального (гібридного) політичного режиму, підміна формальних інститутів неформальними, недостатній рівень «інституціоналізації влади». Тому нестабільність парламентських коаліцій в Україні є логічним наслідком девальвації ролі парламенту як політичного інституту.

Ключові слова: парламентська коаліція, формальні та неформальні політичні інститути, гібридний (неопатримоніальний) політичний режим.

Одним з яскравих проявів сучасної вітчизняної політики є систематичне порушення парламентських процедур і спори про наявність (відсутність) парламентської коаліції, що обертається вкрай низьким рівнем довіри до парламенту і низькою легітимністю власне парламентських рішень. При цьому у суспільстві поширеною є думка, що стан парламенту відображає стан суспільства. Проте наскільки об'єктивною є подібна розбалансованість парламенту? Чи могла Україна мати якісно інші парламентські коаліції? Підстави їх утворення і функціонування проаналізуємо в межах цієї публікації.

Підходи до визначення поняття «політична коаліція». У політичній науці поняття «політична коаліція» належить до сфери розподілу владних ресурсів і стосується насамперед політичних груп, які мають спільні (в ідеалі) політичні інтереси. При цьому науковці зазвичай оперують поняттями «політичні коаліції», «парламентські коаліції» та «урядові коаліції», «політичні блоки».

«Коаліції – це групова впорядкованість в просторі боротьби за владу. Тут визначаються правила, угоди і уявлення про те, хто яку позицію може займати, хто може утримувати бажану позицію і хто її може змінювати. Досягаються угоди і закріплюються норми, що вважати правильним, належним, ефективним і належним. Виробляються тимчасові угоди про те, як слід взаємодіяти і пристосовувати свою поведінку один до одного, як починати і закінчувати взаємодії, як дотримуватися прийнятих на себе зобов'язання. Узгоджуються і взаємність перспектив, і взаємодоповнюючі ролі» [1, с. 20].

По суті продовженням політичних коаліцій є парламентські коаліції. На думку В. Мироненка, «під парламентською коаліцією слід розуміти угоду політичних партій, представлених у законодавчому органі, щодо формування уряду, визначення програми його діяльності, розподілу посад між її учасниками в органах законодавчої і виконавчої влади та механізми сприяння діяльності коаліційного уряду» [1, с. 23].

Поряд з поняттям «політична коаліція» науковці артикулюють поняттям «політичний блок». За твердженням Т. Шмачкової, «політичний блок – це відображення блоку соціального. Блок визначається як досить стабільна система відносин панування, спілок, поступок різних соціально-політичних груп (домінуючих і підлеглих). Усередині політичного блоку місця і ролі свідомо нерівні: домінуюча група (партія) нав'язує свої фундаментальні інтереси і концепції економіко-соціального та політичного розвитку;